CUDES JOURNAL CURRENT DEBATES IN SOCIAL SCIENCES

Akgün, M. (2019). Temel Edebi Yönleriyle Emine Sevgi Özdamar. *Journal of Current Debates in Social Sciences*, 2 (1), 1-10.

Research Article

Temel Edebi Yönleriyle Emine Sevgi Özdamar

Emine Sevgi Özdamar with her Basic Literary Aspects

Medeni AKGÜN
Dicle Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü
medeniakgun@hotmail.com
https://orcid.org/0000-0002-4430-7755

Article Info

Received: *03.04.2019*
Accepted: *07.05.2019*

Keywords: Emine Sevgi Özdamar, Immigrant Literature, Stylistic.

Abstract

Emine Sevgi Özdamar is one of the authors of the Turkish-German Immigrant Literature who is considered important by academics. Because, the subjects, outstanding characters and core cultural characteristics of the characters in her works are written through a peculiar wording. Words used by Özdamar, figures of speech used by her and interlinguistic transfer of linguistic usages such as word, proverbs and idioms are the approaches which are considered extremely important and studied by academics. In this study, we firstly refer to a short content analysis of Emine Sevgi Özdamar's works and then address linguistic characteristics and wording of the author. While, conducting this analysis, it has been revealed how the author is seen and how her works are considered both by German and Turkish circles.

Makale Bilgisi

Geliş: *03.04.2019*
Onay: *07.05.2019*

Anahtar sözcükler: Emine Sevgi Özdamar, Göçmen Edebiyatı, Biçem Özellikleri.

Öz

Emine Sevgi Özdamar Türk-Alman Göçmen Edebiyatının akademisyenler tarafından önemsenen yazarlarından biridir. Çünkü kaleme aldığı eserlerdeki konular, ön plana çıkan karakterler, karakterlerin öz kültürel özellikleri yazara has bir üslupla kaleme alınmıştır. Özdamar'ın kullandığı sözcükler, ele aldığı söz sanatları, sözcük, deyim ve atasözü gibi dilsel kullanımların diller arası aktarımı akademisyenler tarafından en çok önemsenen ve araştırılan yaklaşımlarındandır. Biz de bu çalışmada Emine Sevgi Özdamar'ın eserlerinin kısa içerik analizine değinip daha sonra yazarın dilsel özelliklerini ve anlatımını ele aldık. İncelemeyi yaparken yazarın hem Alman hem Türk akademik çevrelerde nasıl alımlandığı, eserlerinin nasıl değerlendirildiği ortaya çıkarmaya çalıştık.

1. GİRİŞ

Emine Sevgi Özdamar Türk-Alman Göçmen edebiyatının son dönem önemli yazarlarından biridir. Özdamar, eserlerinde kullandığı dilin neden olduğu anlam kargaşasını ustaca işler ki, çoğu cümlelerini iki defa okumadan anlamına vakıf olmak neredeyse imkânsızdır. Kuruyazıcı'ya (2001) göre Özdamar, *Yabancı* olanı okuyucunun kulağına yabancı gelen bir Almanca ile tasvir etmeyi amaçlamaktadır. Böylece okuru şaşırtmak istemektedir; okuyucu üzerinde yabancılaştırma etkisi oluşturmak ve onu bu üslubuyla etkilemek istemektedir (bkz. Kuruyazıcı, 2001:23). Özdamar'ın yazınlarında kullandığı dil, okuyucuyu ne tam Almanca okuduğuna ikna edebilir, ne de Türkçe ifadeleri hemen kavramasını sağlar. Okuyucu, metin süresince hep Almanca ile Türkçe arasında gider gelir. Metni tam olarak anlayabilmek için her iki kültürü de bilmenin yanı sıra, daha cümleleri okurken aynı zamanda yorumlamayı da gerektirmektedir. Çarpık bir Almanca ile yazılmış olan metin, doğrudan Türkçeden alındığı haliyle Almanca söylenen sözcükler ve cümleler, Türkçe bilmeyen birinin

yazılanları anlamasını zorlaştırmaktadır. Eserlerinde Almanya göçmen yazın dili ortaya çıkaran Özdamar, kullandığı dili estetik bir yazım tarzıyla birleştirerek, cümlelerini iki kültür arasında sıkışıp kalmış bir göçmenin yaşadığı olağan etkilerin ötesine taşımaktadır. Özdamar, *Mutterzunge* adlı eserinin başlarında bu tarz dil kullanımına yönelik şöyle bir ifade kullanmaktadır:

> *In meiner Sprache heißt Zunge: Sprache. Zunge hat keine Knochen, wohin man sie dreht, dreht sie sich dorthin. Ich saß mit meiner gedrehten Zunge in dieser Stadt Berlin. (Tr: Benim dilimde dil: lisan demektir. Dilin kemiği yoktur, onu nereye döndürsen, oraya döner. Döndürülmüş dilimle bu Berlin şehrinde oturuyordum. (Özdamar, 2002:9).*

Hikâyelerinde, yukarıdaki cümleleri gibi birçok cümle, Özdamar tarafından yazdığı öykülerin içerisine ustaca işlenmiştir. Bu tarz bir anlatıma sıkça başvuran Özdamar, kendine özgü bir üslup ve anlatım tarzını oluşturmaktadır. Burada *dil* ve *lisan* kelimelerini aynı cümlede kullanarak oluşturduğu anlam karmaşasında, *lisan* demek isterken *dil* demekte, aynı zamanda bir organ olarak dilin özelliklerini de açıklama olarak eklemektedir. Böylelikle Özdamar eserinde bir kimlik kargaşası yansıtmaktadır. Bunu da eserde kullandığı dil ile göstermektedir. Özdamar'ın kullandığı kalıplar, tasvir ettiği sahneler aynı zamanda bu kimlik kargaşasıyla bağlantılıdır. *Mutterzunge* adlı eserini okuduğumuzda, aslında gizli bir otobiyografi okur gibi de oluyoruz. Yazar, yaşadığı ikilemleri, siyasi sorunları ve yaşantıları cümlelerine yansıtmıştır. Kullandığı dilde çok fazla başvurduğu Türkçe kalıplar ve kelimeler bulunmaktadır. Bunu yaparken de kalıplar ve kelimeleri Türkçedeki söz dizimi şekliyle Almancaya aktarmıştır. Özdamar, Almanca yazmasına rağmen aynı zamanda Türkçe ifadeleri, Almancaya kelimesi kelimesine tercüme ederek kullanmaktadır. Tam da burada ifade edilmesi gereken bir gerçek vardır: Her iki dile aynı anda hâkim olmayan bir okur, Özdamar'ın yazdıklarını anlamayacaktır.

Yukarıdaki bilgilerden hareketle, bu çalışmada öncelikli olarak Özdamar'ın hayatı ele alınacak, daha sonra yazdığı eserlerinin kısa bir içerik analizi yapılacak, son olarak da bu eserlerdeki dil kullanımına stilistik açıdan değinilecektir.

2. HAYATI

1946 yılında Malatya'da doğan Emine Sevgi Özdamar, İstanbul ve Bursa'da büyümüştür. Almanya'ya ilk defa 18 yaşındayken gitmiştir. 1965-1967 yıllarında Batı Almanya'da iki yıl bir fabrikada işçi olarak çalışmıştır (Asutay/Çelik, 2015). Daha sonra İstanbul'da bir oyunculuk okulunda 3 yıl eğitim gören Özdamar, 1976 yılından itibaren tiyatro eğitimi için tekrar Almanya'da yaşamaya başlar. Berlin'deki Volksbühne'de alan Özdamar, Brecht'in eserlerini sahneleyen Benno Besson ile birlikte çalışma fırsatı bulmuştur. Sonraki yıllarda Paris, Bochum, Berlin, Frankfurt ve Münih sahnelerinde de rol almıştır (Ekiz, 2007:7). Bazı filmlerde de rol alan Özdamar, 1990 yılında ilk öykü kitabı olan *Mutterzunge'yi*, 1992 yılında ise ilk romanı olan *Das Leben ist eine Karawanserei,* isimli eserlerini yayınlamıştır. 1998 yılında ise *Die Brücke vom goldenen Horn* adlı romanı yayımlanmıştır. *Das Leben ist eine Karawanserei* eseriyle Ingeborg Bachmann (1991) ödülene layık görülen Özdamar, *Die Brücke vom goldenen Horn* isimli romanı ile de Heinrich von Kleist ödülünü kazanmıştır (2004).

Emine Sevgi Özdamar'ın çocukluğu, mühendis olan babasının sürekli iş değiştirmesi nedeniyle, Türkiye'nin çeşitli şehirlerinde geçmiştir. Öncelikle Anadolu'dan İstanbul'a, İstanbul'dan ise Bursa'ya taşınan Özdamar ve ailesi, babasının iflas etmesi nedeniyle son olarak Ankara'ya taşınır. Özdamar, henüz 12 yaşında bir çocuk iken tiyatroyla tanışır. Bursa'da şehir tiyatrosunda Molière'in "Kibarlık Budalası" oyununda sahne alan Özdamar, tiyatrocu olmaya burada karar vermiştir. Türkiye'de eğitim aldığı oyunculuk bölümünde Türkiye'nin en önemli usta tiyatrocularından Muhsin Ertuğrul, Ayla Algan, Melih Cevdet Atay ve Haldun Taner gibi ünlü isimlerle çalışmış, Almanya'da ise Benno Besson gibi tiyatro duayenlerinden eğitim almıştır. Özdamar, hem çeşitli oyunlarda profesyonel anlamda rol almış~~tır~~, hem de kendisi tiyatro oyunları yazmıştır (bkz. Timuroğlu, 2010). Bochum Tiyatrosunda *Schwarzauge in Deutschland* (Karagöz Almanya'da) oyununu sergileyen Özdamar, sinema filmlerinde de profesyonel olarak rol almıştır. Hark Böhm'ün *Yasemin* adlı filminde oynayan Özdamar, Doris Dörrie'nin filmi *Happy Birthday Türke* ve Matti Geschoneck'in *Journey into the Night* filmlerinde de oynamıştır. Özdamar, 1991'de *Keloğlan Almanya'da* adlı ikinci tiyatro eserini, 2000 yılında ise *Nuh'un Gemisi* adlı üçüncü tiyatro eserini yazmıştır.

3. ESERLERİ

Özdamar'ın ilk eseri 1990 yılında yazdığı *Mutterzunge* kitabıdır. Bu kitap, Özdamar'ın bir göçmen olarak Almanya'da yaşadığı zorlukları, anadilini kaybetmesi ile ilgili hislerini, kimlik arayışına ilişkin yaşadığı ikilemleri ve yabancı bir ülkede yaşamanın getirdiği problemleri yansıtmaktadır. Özdamar, *Das Leben ist eine Karawanserei hat zwei Türen aus einer kam ich rein aus der anderen ging ich raus* adlı ikinci eserini ise 1992 yılında yayınlamış, bu romanında çocukluk ve gençlik anılarına yer vermiştir. Roman, ayrıca Ingeborg Bachmann ödülüne layık görülmüştür. Üçüncü kitabı *Die Brücke vom Goldenen Horn* 1998 yılında yayımlanmış, yine eserde öne çıkan konular yazarın anıları ile ilgilidir (Asutay/Çelik, 2015). Ancak bu anılar, Türkiye'deki anılarından ziyade, daha çok Almanya'da işçi olarak yaşadıklarını yansıtmaktadır.

3.1. Mutterzunge

Özdamar'ın ilk kitabı olan Mutterzunge, dört hikâyeden oluşmaktadır; *Mutterzunge*, *Großvaterzunge, Karagöz in Alamania* ve *Karriere einer Putzfrau'*dur. Hikâyelerin her birinde ana dili sorunsalını ele aldığı ana dili arayışını sürdüren Özdamar'ın bu dört öyküsünden yola çıkarak, Almanya'da yaşayan bir işçinin karşılaştığı ilk ve en büyük sorunun, yabancısı olduğu bir dil ile karşı karşıya kalmak olduğunu öğreniyoruz. Bu~~nu da bize göre~~ durumu Özdamar, geliştirdiği kendine özgü bir dille yansıtmaktadır. Öykülerde görüldüğü gibi Özdamar'ın oluşturduğu bu dilde Türkçe, Arapça ve Almanca kelimeler bulunmaktadır ve bize göre bu, Almanya'ya giden bir göçmenin kültürler arasında sıkışıp kalmışlığını ifade etmektedir. Bu bölümde her bir hikâyeye kısaca değinerek, Özdamar'ın kendi ifadesi ile *anne dili* sorununa ilişkin yaşadıklarını özetlemeye gayret edeceğiz.

Mutterzunge adlı eserinde yazar, ana dilini kaybetmesini ve onu yeniden bulmak için başvurduğu çözümleri irdelemektedir. Eser ilk cümlesiyle buna işaret etmektedir: *In meiner Sprache heißt Zunge: Sprache* (Özdamar, 2002:9). Hikâyenin kahramanı ~~D~~dilini yeniden bulmak için tüm Berlin'i gezmekte ve hikâyenin birçok yerinde bunu ifade etmektedir: *Wenn ich nur wüsste, in welchem Moment ich meine Mutterzunge verloren habe*. (age., 11) ve "*Vielleicht habe ich meine Mutterzunge im IC-Restaurant verloren*." (age., 12) gibi cümlelerle ana dilini nerede ve ne zaman kaybettiğini irdelemektedir. Hikâyedeki genç kadın hem Berlin'i gezmektedir hem de ana dilini aramaktadır, çünkü konuştuğu Almanca, kendi dilini unutturmuştur ona, onu eksiltmiştir. Eserin kahramanı kendisini tamamlamak için de dilini yeniden bulmak istemektedir. Çünkü şu anda konuştuğu dil olan Almanca, sanki kendi dili olmuştur, Türkçe ise yabancı bir dil gibi gelmektedir ~~kendisine~~. Bunu tersine döndürmek istemektedir ve sürekli eskiden konuştuğu bu dil ile ilgili hatıralara geri dönüş yapmaktadır. Ancak hatırlarken kullandığı kelimeleri veya tümceleri Almancaya aktarırken, olduğu gibi aktarmaktadır. Özellikle atasözleri ve deyimleri Türkçede olduğu gibi Almancaya aktarmaktadır. Örneğin: *Es ist siebzehn Jahre her, man hat ihnen die Milch, die sie aus ihren Müttern getrunken haben aus ihrer Nase rausgeholt* (age, 14) tümcesinde, Özdamar atasözünü bir Türk okurunu tebessüm ettirecek, bir Alman okurunu ise şaşırtacak bir şekilde ifade etmektedir. Hikâye, genç kızın ana dilini yeniden bulmak üzere Arapça öğrenme kararı alması ve bunun için bir Arapça Öğreticisi olan İbni Abdullah'ı bulmak istemesiyle son bulur.

Hikâyenin kahramanı kadın *Großvaterzunge* başlıklı hikâyesinde Arapça öğrenmek istemektedir. Çünkü Arapça öğrenirse, annesine ve ana diline daha kolay ulaşacaktır. Bunun için İbni Abdullah'ı bulan karakter, onunla Arapça öğrenmeye başlar. İlk olarak harfleri öğrenen kadın, her harfi bir başka görsele benzetmekte ve bunları tek tek tasvir etmektedir. Örneğin, bazı harfleri kuşa, bazılarını uyuyan hayvanlara, bazılarını da ağaçlara benzetmektedir:

> *Manche sahen aus wie ein Vogel, manche wie ein Herz, an dem ein Pfeil steckt, manche wie eine Karawane, manche wie schlafende Tiere, manche wie ein Fluss, manche wie im Wind auseinanderfliegende Bäume, manche wie laufende Schlangen, manche wie unter Regen und Wind frierende Granatapfelbäume, manche wie böse geschreckte Augenbrauen, manche wie auf dem Fluß fahrendes Holz, manche wie in einem türkischen Bad auf einem heißen Stein sitzender dicker Frauenarsch, manche wie nicht schlafen könnende Augen." (Özdamar, 2002:18).*

Hikâyenin bir teması da, kadının Arapça öğretmeni İbni Adullah ile yaşadığı ve bunu hikâyede çeşitli tasvirlerle anlattığı aşktır. Cümlelerinde kullandığı dil, duygu yüklü ve tasvirlerle dolu bir anlatımdır. Bazı yerlerde Kur'an'dan alıntılar yapan anlatıcı, bazı yerlerde Türkçe masallar ve

hikâyelerden alıntılar yapmaktadır. Kadın kahraman, büyükannesinin kendisine anlattığı bir aşk hikâyesini anlatır, buna karşılık İbni Abdullah Hazreti Yusuf ve Zeliha'nın Kur'an'da geçen ayetlerini anlatmaktadır. Özdamar, bu hikâyeleri kendi üslubuna uygun bir şekilde Almancaya çevirmiştir. Hikâyenin bir bölümünde Arapça ve Türkçe kelimeleri karşılaştırmaktadırlar, ancak Özdamar yine bu kelimeleri de kendine has dille Almanca tasvir etmektedir:

> *Was heißt Musalla in Arabisch" „Das ist ein Ort für Gebete. Zum Beispiel der Stein, auf dem man Tote hinlegt, ist der Stein der Musalla." „Bei uns auch. Was bedeutet Muska? „Zauberspruch." „Bei uns auch. Was heißt Esrar?" „Geheimnisse." „Bei uns auch. (Özdamar, 2002:48).*

Kadın, mümkün olduğu kadar çok kelime hatırlamak istemekte~~dir~~, bu sayede kendi dilini~~n~~ yeniden bulacağına inanmaktadır. Kendisini *kelime toplayıcısı (Wörtersammlerin)* olarak tanımlayan kadın, hikâyenin sonunda kelimeleri hatırlamaya ve sürekli yeni kelimeler eklemeye başlamıştır.

Kitabın üçüncü hikâyesi *Karagöz in Alamania*, daha çok trajikomik bir dille göçmen işçilerin yaşadıkları problemlere ışık tutmaktadır. İçerisinde sürekli *işçi Almancası* konuşulan bir bölümdür bu hikâye Almanya'ya giden işçilerin gerçekte kullandıkları Türkçe-Almanca karışımı Gastarbeiterdeutsch diye adlandırılan dilin özelliklerini yansıtmaktadır. Hikâyede anlaşmak için~~,~~ hem Türkler, hem de Almanlar bu dili kullanmaktadırlar. Almanya kapısında bekleyen Türklerin yaptığı diyaloglar şu şekildedir:

> *Ketzer gehen rein. Ketzer gehen raus. Viel böse. Dann kommt ein anderer Mann. Fragen: Was da sehen? Ketzer sagen: Viel böse. Dreck. Viel böse Leute weg." (Özdamar, 2002:64).*

> *Alman polisler de, mecbur kaldıkları durumda, yine bu dile başvurmaktadırlar: „Der Grenzpolizist sagte zu ihr: „Ihre Aufenthaltserlaubnis ist abgelaufen. Verstanden? Du zurück nach Hause. Alles klar?" (Özdamar, 2002:68).*

Yine bu hikâyede de, Özdamar'ın dil arayışı devam etmektedir. Bilindiği gibi Karagöz karakteri gölge oyununda sürekli başı derde giren ve bu yüzden herkes tarafından uyarılan, alaya alınan bir karakterdir. Burada, Almanya'ya giden Türkler, bu karakter ile özdeşleştirilerek, orada yaşanan problemler mizahi bir dille anlatılmaktadır. Türkiye'ye giden işçiler, o dönemde köylü ve okumamış insanlardan oluşmaktadır. Özdamar, bu kişileri Karagöz karakterine büründürüp, Almanya'da düştükleri durumları tasvir etmektedir.

Son hikâye, Almanya'da iş arayan eşinden boşanmış bir Türk kadınının, temizlikçi kadın olarak iş bulmasını anlatmaktadır. Bu kadın, Türkiye'deyken tiyatrocudur, eşinden boşandıktan sonra ise Almanya'ya gelmiştir. Karakterin temizlikçi olarak işe başlaması tesadüf değildir, çünkü o dönemde Türkiye'den giden kadın işçilerin çoğu Almanya'da temizlikçi olarak işe alınmaktadırlar. Karakter, Almanya'ya gitmeden önce büyükannesiyle vedalaşmış, ayrılmadan önce büyükannesi ona bir hikâye anlatmıştır: Frau Scheiße (Bayan Dışkı) adında bir kadın, karşılaştığı tüm erkeklere, onların kendisine davrandığı gibi davranmaktadır. Kadın, Almanya'da işe başladığında, ilk olarak bir köpeğin dışkısını toplayıp, köpeğin sahibi olan ormancıya götürmektedir. Bir sonraki işinde ise, bir apartmanın merdivenlerini temizlemektedir. Hikâyenin bu kısmında apartmanda kavga eden iki komşudan biri, diğerinin kapısının önüne pisler. Özdamar, bu şekilde kadının tiyatrocu kimliğiyle temizlikçi kadın kimliği arasında bir bağlantı kurmaktadır.

3.2. Das Leben ist eine Karawanserei

Roman, Emine Sevgi Özdamar'ın Almanya'da tanınmasını sağlayan eseridir. Bu romanla Özdamar, prestijli bir edebiyat ödülü olan Ingeborg Bachmann Ödülü'nü almış ve sonrasında roman çeşitli dillere çevrilmiştir.

Das Leben ist eine Karawanserei romanında yine politik ve kültürel ögeler ön plana çıkmaktadır. Özdamar, okuyucusunu bu romanda bir seyahate çıkarmakta~~dır~~, bunu hikâyenin kahramanı olan ben anlatıcısı aracılığıyla gerçekleştirmektedir. Aslında ben anlatıcı Özdamar'ın kendisidir, çünkü romanın konusu, Malatya'da doğan bir Türk kızının hayat hikâyesinden bahsetmektedir. Roman bir seyahatle başlar, ancak bu seyahat, henüz hamile annesinin karnında doğmamış bir bebek olan kahramanın annesiyle birlikte yaptığı bir tren seyahatidir. Kahramanın dört kardeşi vardır, anne ve

babasıyla birlikte büyükannesi ve büyükbabası da romanda geçmektedir. Büyük anne karakterinin romandaki etkisi çok fazladır, onun aracılığıyla Özdamar Türk kültürünü okuyucuya aktarmaktadır. Büyükanne anlattığı masallar ve hikâyelerle kimi zaman dini bilgilerden, kimi zaman ise halk hikâyelerinden ve bazen de batıl inançlardan bahsetmektedir. Aynı zamanda büyükannenin torunlarının yetişmesinde etkisi vardır. Özellikle dini konularda etkisi çok daha fazladır, bunu anlattığı hikâyelerden görmekteyiz. Ancak dini bilgilerine sürekli batıl inançlar karıştırmaktadır:

> *Ja, sagte Großmutter Ayşe, und zählte auf, wie der Tod sagt, daß er kommen wird: Wenn zu Hause die Türen quietschen. Wenn zu Hause das Holz am Boden knarrt. Wenn ein Hund gegen eine Tür heult. Wenn ein Storch mit seinen Füßen weiße Sachen bringt. Wenn die Krähen zu lange schweigen." (age, 87).*

Kahramanın hayatı yokluk içerisinde geçer. Babasının işleri sürekli kötü gitmekte, bu yüzden sürekli sıkıntı çekmektedirler. İstanbul, Bursa ve Ankara arasında sürekli yer değiştiren aileye, babanın sonunda başarısızlığına yenilip kendisini alkole vermesiyle anne bakmaya başlar. Ancak o da bu yükü daha fazla taşıyamaz ve sinir krizleri sonucunda o da hastalanarak yataklara düşer. Evin geçimi hikâyenin kahramanına kalır. Bursa'da bir tiyatroda çalışan kahraman, sonunda çareyi Almanya'ya işçi olarak gitmekte bulur. Romanın dikkat çekici özelliklerinden biri de Türkçe isimlerin Almancaya çevrilmiş olmasıdır. Örneğin *Pamuk* ismi *Baumwolle* olarak, *Seher* ismi ise *die sehr frühe Morgenzeit* olarak çevrilmiştir. Yine *Mutterzunge* eserinde olduğu bu romanda da gibi atasözleri ve deyimlere sıkça yer verilmiştir. Örneğin, *Allah rahatlık versin* demek yerine Özdamar, *Allah soll dir Gemütlichkeit geben* (bkz. age s.26) şeklinde sözcüğü sözcüğüne çevirmiştir. Özelikle bu atasözleri ve değimler büyükannenin ağzından ifade edilmektedir.

Eserin dili, *Mutterzunge* eserinde olduğu gibidir yine, Özdamar'ın kendine özgü üslubu gereği, sözcüğü sözcüğüne çevirdiği ifadelere sıkça yer verilmiştir. İşlenen konular ise 50-60'lı yıllarda Türk toplumunun modernleşmesine ilişkin bilgilerin yanı sıra, politik sorunlar ve geleneksel-dini konulara ilişkin ikilemlerdir. Diğer eserlerde olduğu gibi eserin sonucu yine Almanya'ya yapılan göçe bağlanmaktadır.

3.3. Die Brücke Vom Goldenen Horn

Bu eserinde Özdamar, Almanya'daki göçmenlerin hayatına dair gerçekleri yansıtmaktadır. İnsanların kendilerini birer yabancı gibi hissetmeleri ve Alman devleti tarafından gördükleri baskılar tematize edilmektedir. *Das Leben ist eine Karawanserei* romanının devamı niteliğinde olan bu romanda da, yine bir ben anlatıcısı kahraman vardır ve yine kahraman, kendi anılarından bahsetmektedir. Romanın ilk bölümünde kahraman, Almanya'da yaşadıklarına ilişkin izlenimlere yer ve ~~mektedir~~. Kahraman, İstanbul'da bir oyunculuk okuluna gitmek istediği için para kazanması gerekmektedir. Bunun için de Berlin'e gider. Ancak olaylar hiç de düşündüğü gibi kolay gelişmemiştir. Yaşadığı zorluklar, onda kendini gerçekleştirme sürecini başlatacaktır; bu süreç, İstanbul'a yaptığı seyahatte daha da belirginleşmiştir, çünkü İstanbul'da kendi değerlerini ve anadilinin önemini daha çok fark eder. Tekrar Almanya'ya döndüğünde ise Almanca öğrenir ve birçok erkekle tanışacağı çeşitli seyahatlere çıkar. Kitabın ikinci bölümünde ise kahraman artık yetişkin bir kadın olmuştur. Ailesiyle birlikte İstanbul'dayken yeni kimliğini karşısındakilere kabul ettirmenin zorluklarını yaşamıştır. Türkiye içerisinde çeşitli seyahatlere çıkan kadın, komünist bir işçi örgütüne katılır. Aynı zamanda oyunculuk hedefi için de çaba gösterir, çünkü oluşturduğu yeni kimlikte oyunculuğun kendisi için çok önemli bir yeri vardır. Hikâyenin bir yerinde yapacağı bir röportaj için bir seyahate çıkan kadın, açlık ve sefalet içerisinde kıvranan Kürtlerin durumunu anlatır. Roman kahramanı kadın bu bölümde Kürt köylerini gezerek gördüklerini ayrıntılı bir şekilde anlatmaktadır. Özdamar, politik olarak burada devletin ve askerin Kürtlere karşı olan davranışlarını işlemiştir. Hikâyenin kahramanı Almanya'ya döndüğünde, artık politik görüş olarak da bir kimliğe bürünmüştür.

4. DİL KULLANIMI

Özdamar'ın diğer bütün göçmen yazarlardan farklı ve kendine has bir dil kullanımı vardır (Balcı, 2017b:80). Okur, Özdamar'ın eserlerini okumaya başladığı anda, henüz ilk sayfalardan itibaren bu farklı dil kullanımını hissetmektedir. Bu dil kullanımına dair pek çok akademik çalışma kaleme alınmıştır. Bazı kaynaklarda bu kullanım eleştirilirken, bazı kaynaklarda da edebi değeri olan biçem olarak değerlendirilmiştir (Serindağ, 2012:18; Zengin, 2000:105; Eyigün, 2015 vd.) . Örneğin edebiyat bilimci Zierau (2009:74) Özdamar'ın eserlerinde ürettiği dili analiz ederken, *Mutterzunge* adlı eserinde

kullandığı *altes Croissant* ve *Bakshish* gibi ifadelerle Özdamar'ın Almancayı melezleştirdiğini ifade etmiştir. Zireau'nun bu ifadesi, Almancada bulunmayan öz kültürel öğelerin (Realienbezeichnungen, Bkz. Balcı, 2012) Almancaya uyarlanarak aktarılmasından kaynaklanmaktadır. Çünkü böyle bir dilsel yaklaşım edebi eserlerde pek rastlanmayan biçemsel özelliktir (Demiral, 2017:260 ve 2018:220).

Özdamar, kullandığı dilde sembollere ve zıtlıklara bolca yer vermektedir. Hem Alman kültürünü hem de Türk kültürünü yansıttığı ifadelerinde, o dildeki kalıbı olduğu gibi, kelimesi kelimesine çevirmesiyle, iki kültürün ne kadar iç içe olduğunu da yansıtmak istemiştir. Belki de bu tarz bir anlatım biçimiyle, dilin kültürün ayrılmaz bir parçası ve aynı zamanda da kültürü yansıtan bir ayna olduğunu göstermek istemiştir. Bu yaklaşım aslında birinci kuşak göçmenlerin kullandığı ve konuk işçi dili (Gastarbeitersprache) olarak adlandırılan dili anımsatmaktadır. Özdamar'ın tüm eserlerinde olduğu gibi, *Karagöz in Alamania* adlı eserinde de bu tür örneklere sıkça rastlanmaktadır. Örneğin; *Sonra Dolmecer geldi. Maysterle konustu. Bu Lohn steoer kaybetmis dedi. Finanzamt cok fena dedi. Lohnsteuer yok (Özdamar, 1990:64)*

Yukarıdaki örnekte görüldüğü gibi, Özdamar bir dilden diğerine sözcük aktarmaktadır. Aktardığı sözcükleri hedef dilin sesletimsel özelliklerine göre uyarlamaktadır. Dolayısıyla aykırı bir dil kullanımı ortaya çıkmış olmakta ve okur tarafından bazen alımlanamamaktadır. 2011 yılında *Tagespiegel* dergisine verdiği röportajda Özdamar, kendi biçemi üzerine şu ifadeleri dile getirmiştir:

> *Dil çok büyük bir problemdir. Diyorlar ki, Almanlar sömürgeleşmeye yetişemedikleri için, bunun yerine kendi ülkelerinde sömürgeler oluşturmuşlardır: İtalyan, İspanyol, Türk. Ama bu göçmenler Almanca bilmiyorlardı […] Almanlar, bu göçmenlerle iletişim kurabilmek için kendi dillerini deforme etmek zorunda kaldılar, eğdiler, büktüler, kendi dillerine takılıp düştüler. Bir yol tarif ederken o zamanlar, şöyle konuşuyorlardı: Sen Rathaus'a kadar gitmek. Bazen mükemmel derecede Almanca konuşan Türklere rastlıyorum, ama onlar da Almanlara yol tarif ederken dili böyle eğilmiş, bükülmüş kullanıyorlar. Bu da Alman-Türk tarihinin bir parçasıdır, bir tür folklordur (Dernbach/ Reimann, 2011:3).*

Yukarıdaki ifadeler, Özdamar'ın bu tarz dil kullanımını bilinçli bir şekilde seçtiğine işaret etmektedir. Yani eserlerinde kullandığı dilin tuhaf veya abes karşılanmasına yönelik kendince bir savunma getirmiştir. Buna rağmen bu dil kullanımı bazı akademisyenler tarafından sıklıkla eleştirilmiş ve yetersiz Almanca hâkimiyetinden kaynaklandığı ifade edilmiştir (Bullivant, 2004:93).

Özdamar'ın biçemi üzerine yazılan akademik çalışmaların sebeplerinden biri de yazarın 1991'de *Das Leben ist eine Karawanserei* adlı eserinden dolayı *Ingeborg Bachmann* ödülünü almasıdır. Bu ödül tüm dikkatlerin özelde Özdamar, genelde Göçmen Edebiyatı üzerine yönelmesine sebep olmuştur (Kocadoru, 2001:51). Brunner (2004:87) Özdamar'ın deyim ve atasözlerini Türkçeden Almancaya doğrudan aktarmasının Almanca dilbilgisi kurallarına aykırı olduğunu, böyle bir dil kullanımının yabancı bir hava estirdiğini ifade etmiştir. Aynı şekilde Şenocak da Özdamar'ın bu stilini sert bir şekilde eleştirmiş, bu tarz bir dil kullanımının kimlik bunalımına neden olabileceğini dile getirmiştir. Ayrıca bu dilsel kullanımın Almanlarda Türklere karşı antipati yaratacağını da söylemiştir (Bullivant, 2004; 93). Tunner'in eleştirisi ise farklı doğrultudadır. Tunner (2004:162) Özdamar'ın sadece Türkçeden Almancaya doğrudan aktarım yapmasını değil, ayrıca kaba, tuhaf bir dil kullandığını, siyasi etmenler taşıdığını, ironinin dozunu arttırdığını, sıklıkla erotik sahnelere yer verdiğini dile getirmektedir. Gerçekten de Özdamar'ın anlatımında siyasi, kültürel ve erotik etmenler iç içe girmiştir (Öztürk&Balcı, 2006). Erotik yaklaşım birinci ve ikinci kuşak yazarların eserlerinde neredeyse hiç görülmezken, üçüncü kuşak yazarı olarak kabul edilen Özdamar'ın eserlerinde sıklıkla görülmekte ve bunu yaşamın doğal bir ihtiyacı olarak yansıtmaktadır.

Özdamar, aslında farklı kültürel özellikleri, özellikle Türk kültürden edindiği belli başlı öğeleri harmanlayarak işlemektedir. Böylelikle dilde entegrasyonu ve kültürlerarası dili ortaya çıkarmaya çalışmaktadır. Çünkü eserlerinde sadece Türk-Alman kültüründen değil, Arap, Pers kültürlerinden de izlere rastlanmaktadır (Tunner, 2004:163). Okur, Özdamar'ın eserlerinde, böylelikle kültürlerarası bir yolculuğa da çıkmış olmaktadır.

Edebi çalışmalarında Emine Sevgi Özdamar, göçmen olgusunu dil ve kültür ve kimlik yönünden irdelemiş ve yazdıklarını genellikle bu olgular etrafında örgülemiştir. Kültürel ve sosyo-ekonomik konuların yanı sıra dini ve tarihi konulara da değinen Özdamar, eserlerinde kimlik kargaşası ve göç ile

ilgili sorunları kendi penceresinden yorumlayarak, yaşadıklarını anlatılarının merkezine koymaktadır. Eserlerinde satirik ve ironik bir dil kullanan Özdamar, Almanya'daki göçmenlerin durumunu anlatırken, yaşadıkları problemlere göndermeler yapıp, işçilerin düştüğü üzücü durumları eleştirmektedir. Örneğin, işçi olarak Almanya'ya gidenlerin kısa yoldan para kazanıp, zengin olma hayallerini komik bir dille aktaran yazar, *Mutterzunge* (1990) eserindeki *Karagöz in Alemania* hikâyesinde eşek ile bir insanı konuşturmaktadır.

İnsanların Almanya'ya işçi olarak gitmelerinin en önemli nedeni olan para kazanmak, burada satirik bir şekilde ifade edilmektedir. Bir başka örnekte, işçilere Almanya'ya girişte bir el kitabı verilmektedir. Bu el kitabında girecekleri ülkenin davranış kurallarına ilişkin bilgiler vardır ve çoğu yerde işçilerin aşağılanması söz konusudur:

> *Die Toiletten in Europa sind anders. Wie ein Stuhl. Bitte, lieber Gastarbeiter, ihr sollt nicht darauf stehen, ihr sollt euch unbedingt darauf setzen (Mutterzunge, s. 69).*

Burada Türkiye'de kullanılan alaturka tuvaletlerin aksine alafranga tuvaletlerin bulunduğu ve nasıl kullanılması gerektiği anlatırken "tıpkı bir sandalye gibi üzerine oturunuz, lütfen üstüne çıkmayınız" diyerek, işçilerin kültür seviyesiyle alay edilmektedir. Özdamar bu üslubuyla Almanya'nın göçmen politikasını eleştirmektedir ve göçmenlerin sorununa eleştiri yollu bir çözüm aramaktadır.

İşlediği konular arasında işçilerin Türkiye ve Almanya arasında kalarak, ne tam Türk kültünde kalabilmenin, ne de Alman kültürüne adapte olabilmenin zorluklarını eserlerine yansıtmıştır. Özdamar tüm eserlerinde bu zorlukları işlemiştir. Göç eden işçilerin kendilerini hiçbir yere ait hissedemediklerini Karagöz in Alemania hikâyesinde rastlamaktayız:

> *Sie kriegte an Alamania-Tür einen Stempel in ihren Paß. Tourist, 3 Monate Aufenthaltserlaubnis. Die Alamania-Tür ging zu, dann sofort wieder auf. Die Frau des Bauern kann raus. Sie war schwanger, sie ging Richtung Türkei und sagte: ‚Ich nicht aushalten können Deutschland' Dann kam sie wieder aus der Türkei Richtung Alamania-Tür, jetzt war sie hochschwanger und trug ihr erstes Baby im Arm und sagte: ‚Ich nicht aushalten können Türkei' (age, s.72).*

Yazınlarında komik olaylara da yer veren Özdamar, işçilerin yaşadıkları sorunları kelime oyunları ile yazıya dökmektedir:

> *Sonra Dolmetscher geldi. Meisterle konustu. Bu Lohnsteuer kaybetmiş dedi. Finanzamt ~~e~~çok fena dedi. Lohnsteuer yok. Bombok. Kindergeld falan alamazsın. Aufenthalt da yok. Fremdpolizei vermiyor. Wohnungsamt da yok diyor. Arbeitsamt da Erlaubnis vermedi. Ben oğlanı Berufsschuleye gönderiyorum. Çok Scheiße bu. Sen krankamı çıktın" (age, s.77).*

Özdamar'ın eserlerinde kullandığı dil, alışılmışın dışında yeni bir üslup olarak karşımıza çıkmaktadır. Türettiği kelimeler ve kasıtlı olarak yanlış kullandığı dilbilgisi kuralları sayesinde işçi göçmenlerin yaşantılarını tasvir etmek isteyen yazar, Türkçe günlük dili Almancanın içerisine yerleştirerek veya Almanca kelimeleri Türkçeyle birleştirerek, Türkçede kullanılan atasözleri ve deyimleri sözcüğü sözcüğüne Almancaya çevirerek okuyucuya yönelik gerçek tasvirler yapmayı amaçlamaktadır. Bu sayede okura olayları birebir aktarmaya çalışan Özdamar, yeni bir yazım ve anlatım biçimi oluşturmaktadır. Annette Wierschke (1996) buna ilişkin şu ifadeleri dile getirmektedir:

> *Özdamar spielt mit der deutschen Sprache, durchsetzt sie mit fremden Metaphern, fremdklingenden Wörtern und exotischen sprachlichen Konstruktionen und verstößt gegen grammatikalische Regeln. Zum Teil ist der subversive Charakter von Özdamars Stil intendiert, manchmal ist es verfremdeter Sprachgebrauch, dann wieder fremde Metaphern oder Vokabeln aus dem Türkischen und Arabischen. Dadurch wird in der Sprache eine Fremdheit hergestellt, die für deutsche LeserInnen einen ganz eigenen Reiz hat und einen poetischen Klang und Rhythmus trägt (bkz. Wietschke 1996, s.173).*

Wietschke'ye göre Özdamar, Alman diliyle oynamakta, mecaz eğretileme (metafor) ve kulağa yabancı gelen kelimeler kullanarak egzotik bir dil oluşturmakta ve tüm dilbilgisi kurallarını altüst etmektedir. Özdamar bu karakteristik üslubu bilinçli kullanmaktadır, bazen yabancılaştırma etkisi için

bazen de eğretileme yoluyla kullanmaktadır Türkçe ve Arapça kelimeleri. Böylece dilde okur için çekici ve şiirsel bir ritim taşıyan bir yabancılık oluşturulmaktadır.

Özdamar'ın bu anlatım biçimini eleştirenler olsa da, Amodeo (1996) oluşturulan bu üslubun, bilinçli bir şekilde yapıldığına ilişkin görüşlerinde, böylesine bir üslubun ve dili kültürel bir estetikle yansıtmanın sanatsal bir yetenek gerektirdiğini ifade etmektedir (bkz. Amode 1996). Yazar, ana dilden hedef dile sözcüğü sözcüğüne çeviri yoluyla Türkçe düşündüğünü ifade etmektedir. Çevrilmiş cümlelerde, atasözlerinde, türkülerde ve insan isimlerinde yazar, kültürel olguları yansıtmaya çalışmaktadır. *Das Leben ist eine Karawanserei* adlı romanında örneğin, Türkçe'ye özgü isimleri Almanca'ya çevirmektedir Özdamar, "Pamuk" isimli kişiyi "Baumwolle" ile "Seher" ismini "sabahın erken saatleri" olarak tanıtmaktadır (age, s.26). Çalışmamızın ana unsuru olan Mutterzunge adlı eserde ise, atasözleri ve deyimleri sözcüğü sözcüğüne Almancaya aktardığı görülmektedir.

Yazım biçimi ile okurlarını alışılmışın dışına çıkaran Özdamar'ın amacı, özellikle Alman okuyucularını şaşırtarak bir yabancılaştırma etkisi oluşturmaktır. Okur, alışılmışın dışında bir anlatım ortamında bulur kendisini ve eğer yazılanı anlamak istiyorsa, düşünme şeklini değiştirmelidir, yani bir nevi Türk gibi düşünebilmelidir. Kullandığı ifadelerle Özdamar okura yabancı bir resim sunmaktadır yabancı olma olgusu tattırılmaktadır. Sürekli kendilerine yabancı ifadelerle karşılaşan okur, sık sık karşılaştığı bu ifadelerden yorgun düşmektedir ve sabırsızlanmaktadır. Buna ilişkin Özdamar, Wierschke'ye (1996) verdiği bir röportajında şunları ifade etmektedir:

> *Ich will damit ja was erreichen, denn wenn ich z.B. dieses „Bismillâhirahmanirrahim" wiederhole, hat das ja einen bestimmten Effekt. Aber das ist ja Absicht, ich will ja, daß die Leute sich langweilen und denken ‚genug jetzt', damit dann die Pointe kommen kann, daß sie nicht einmal wissen, obwohl diese moslemische Welt und tausende von Leuten dieses Wort mehrmals wiederholen, was es wirklich bedeutet. (Tr: Bununla bir şey elde etmek istiyorum, çünkü "Bismillahirahmanirrahim "in tekrarlanması belirli bir etkiyi ortaya çıkarmak içindir. Ama bunu kasıtlı yapıyorum, çünkü insanların bıkmasını ve 'yeter artık' demesini istiyorum, çünkü her ne kadar bu Müslüman dünyası ve binlerce insan bu kelimeyi birkaç kez gerçek anlamda tekrar ediyor olsa da, çoğu ne anlama geldiğini bilmiyorlar (bkz. Wierschke 1996).*

Bu üslubu sayesinde Özdamar, çok güçlü bir yabancılaştırma etkisi ortaya çıkarabilmektedir.

5. SONUÇ

Öncelikle çalışmamızda Türk asıllı göçmen yazar Emine Sevgi Özdamar'ın eserlerine kısaca değindik, sonra yazarın biçemsel yaklaşımlarını ve konuları işleyiş özelliklerini ele aldık. Özdamar kullandığı sözcüklerin çokanlamlılığından faydalanmış, böylelikle kendine özgü çekici ve gizemli bir biçem oluşturmuştur. Eserlerinin temelinde Almanca ile Türkçe ikilemi yer almaktadır. Metni tam olarak anlayabilmek için her iki kültürü de bilmenin yanı sıra, daha cümleleri okurken aynı zamanda yorumlamayı da gerektirmektedir. Anlatımında sembollere ve zıtlıklara bolca yer vermektedir. Hem Alman kültürünü hem de Türk kültürünü yansıttığı ifadelerinde, o dildeki kalıbı olduğu gibi, kelimesi kelimesine çevirmesiyle, iki kültürün ne kadar iç içe olduğunu da yansıtmak istemiştir. Diller arası sözcük aktarımı da Özdamar'ın yaklaşımlarından biridir. Aktardığı sözcükleri hedef dilin sesletimsel özelliklerine göre uyarlamakta, böylelikle aykırı bir dil kullanımı ortaya çıkmış olmaktadır. Bu tarz dil kullanımının okur tarafından alımlanması güçleşmektedir. Bazı akademisyenler Özdamar'ın sadece Türkçeden Almancaya doğrudan aktarım yapmasını değil, ayrıca kaba, tuhaf bir dil kullandığını, siyasi etmenler taşıdığını, ironinin dozunu arttırdığını, sıklıkla erotik sahnelere yer verdiğini dile getirmektedirler. Özdamar'ın anlatımında siyasi, kültürel ve erotik etmenlerin iç içe girdiği doğrudur. Erotik yaklaşım birinci ve ikinci kuşak yazarlarının eserlerinde neredeyse hiç görülmezken, üçüncü kuşak yazarı olarak kabul edilen Özdamar'ın eserlerinde sıklıkla görülmektedir ve bunu yaşamın doğal bir ihtiyacı olarak yansıtmaktadır. Ayrıca Özdamar sadece Türk-Alman kültüründen değil, Arap, Pers kültürlerinden de izler yansıtmaktadır. Okur, Özdamar'ın eserlerinde, böylelikle kültürlerarası bir yolculuğa da çıkmış olmaktadır. Son olarak Özdamar, Alman diliyle oynamakta, mecaz eğretileme (metafor) ve kulağa yabancı gelen kelimeler kullanarak egzotik bir dil oluşturmakta ve tüm dilbilgisi kurallarını altüst etmektedir.

KAYNAKÇA

Amodeo, I. (1996). *Die Heimat heißt Babylon. Zur Literatur ausländischer Autoren in der Bundesrepublik Deutschland*. Opladen: (hg. mit C. Ortner-Buchberger).

Asutay, H. / Çelik, J. A. (2015). Göçmen Yazını Yazarı Emine Sevgi Özdamar'ın "Mutterzunge" Adlı Eserinde Dilsizlik Sorunsalına Bakış. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,* 17 (2), 281-294.

Balcı, U. (2012). Kontrastive Untersuchung deutscher und türkischer Realien anhand der Erzählung Mutterzunge von Emine Sevgi Özdamar. In: (Ed. Zehra Gülmüs) *Türk Alman Isgücü Anlasması'nın 50. Yılında Almanya Türkleri*. Anadolu Üniversitesi, Yurtdısında Yasayan Türk Vatandaslarının Sorunlarını Arastırma Merkezi Yayınları, 13-26.

Balcı, U. (2017a). *Kursbuch zur Prüfung ÖABT*. İjopec Publikation: London.

Balcı, U. (2017b). *Migrantenliteratur im DAF-Unterricht*. AV Akademikerverlag, Saarbrücken.

Brunner, M. E. (2004). ,,Migration ist eine Hinreise. Es gibt kein Zuhause, zu dem zurück kann." Der Migrationsdiskurs in Romanen deutsch – türkischer Autoren und Autorinnen. In: *Die andere Deutsche Literatur*. Hg. Von Manfred Durzak & Nilüfer Kuruyazıcı, Würzburg, S.71-91.

Bullivant, K. (2004). Zafer Şenocaks Atlas des tropischen Deutschland; damals und heute. In: *Die andere Deutsche Literatur,* Istanbuler Vorträge, Hrsg.: Manfred Durzak & Nilüfer Kuruyazıcı (Würzburg: Königshausen&Neumann Verlag). 91-96.

Demiral, S. (2017). Yabancı Dil Fransızcanın Öğretiminde Hafıza Destekleyici Tekniklerin İncelenmesi. İçinde: Edt. Tahir, Balcı, Otto Holzapfel, Ergün Serindağ: *Schriften zur Sprache und Literatur I*, Ijopec Publication. London. 260-268.

Demiral, S. (2018). Çeviride Bir Kültür Aktarımı: Gastronomik Ekinbirimler. İçinde. Schriften zur Sprache und Literatur II. Edt. Balci, T&Öztürk, A.O& Serindağ, E. İjopec Publication, London. 217-224.

Ekiz, T. (2007). Avrupa Türk Edebiyatı ve bir temsilcisi: Emine Sevgi Özdamar. *Çankaya Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, Journal of Arts and Sciences* Sayı: 7, s. 33-47.

Eyigün, S. (2015). *Göç ve Göçmen Edebiyatı*. Türkiye Alim Kitapları: Saarbrücken.

Karaman, F. (2017). Yabancı Dil Derslerinde Okuma Becerisinin "Görev Temelli Yöntem" ile Geliştirilmesi, (Ed: Gerçek, Ş. & Balcı, U.) Current Debates in Linguistics und Literature, içinde (s.109-124), London: Ijopec Publication.

Kocadoru, Y. (2004). Die dritte Generation von türkischen Autoren in Deutschland – neue Wege, neue Themen. In: *Die andere Deutsche Literatur, Istanbuler Vorträge,* Hrsg.: Durzak, Manfred & Nilüfer Kuruyazıcı (Würzburg: Königshausen&Neumann Verlag), 134-139.

Kuruyazıcı, N. (2001). Deutschsprachige Literatur fremdkultureller Autoren und ihr Beitrag zum Fremdverstehen. *Alman Dili ve Edebiyatı Dergisi* (12), 24.

Özdamar, E. S. (1992). *Das Leben ist eine Karawanserei hat zwei Türen aus einer kam ich rein aus der anderen ging ich raus*. Kiepenheuer & Witsch Verlag: Köln.

Özdamar, E. S. (1998). *Die Brücke vom goldenen Horn*. Kiepenheuer & Witsch Verlag, Köln.

Özdamar, E. S. (2002). *Mutterzunge*. 2.Auflage. Rotbuch Verlag: Berlin.

Öztürk, A. O., & Balcı, U. (2006). Herta Müller ve Emine Sevgi Özdamar'da Dilsel Yapıların Kullanımı. *II. Uluslararası Karşılaştırmalı Edebiyatbilim Kongresi. Kuram-Alımlama Estetiği ve Yeni Yaklaşımlar. 7-8 Eylül 2006, Sakarya, Kongre Bildirileri*, 35-49.

Öztürk, A. O., & Balcı, U. (2005). „Herta Müller'de Biçem [Zum literarischen Stil von HertaMüller]", Cemal Yıldız/Latif Beyreli (Hg)(2006): V. In *Internationales Symposium für Sprache, Literatur und Stilistik*. 618-626).

Serindağ, E. (2012). Wortschatzarbeit im DaF Unterricht Ein examplarischer Vorschlag anhand von Kollakationsinterferenzen. *Tribüne, Zeitschrift Für Sprache Und Schreibung*, (*4*), 17–19.

Timuroğlu, S. (2010). *"Anne Dili' Arayışında Minör Bir Roman: Hayat Bir Kervansaray"*. Lacivert Öykü ve Şiir Dergisi 33 (Mayıs- Haziran 2010): 61-68.

Tunner, E. (2004). "Über die Wchselwirkungen zwischen Leben und Schreiben, am Schreiben gehen'; Emine Sevgi Özdamar," in: *Die andere Deutsche Literatur, Istanbuler Vorträge*, Hrsg: Manfred Durzak & Nilüfer Kuruyazıcı (Würzburg: Königshausen&Neumann Verlag). 162-165.

Wierschke, A. (1996). *Schreiben als Selbstbehauptung: Kulturkonflikt und Identität in den Werken von Aysel Özakin, Alev Tekinay und Emine Sevgi Özdamar*: mit Interviews. IKO Verlag: Frankfurt am Main.

Zierau, C. (2009). "*Wenn Wörter auf Wanderschaft gehen…" Aspekte kultureller, nationaler und geschlechtsspezifischer Differnzen in deutschsprachiger Migrationsliteratur*. Stauffenburg-Verlag: Tübingen.

Zengin, D. (2000). Göçmen Edebiyatında Yeni Bir Yazarımız: Mehmet Kılıç ve Fühle Dich Wie Zu Hause Adlı Romanı. *Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, *40* (3–4), 103–128.